

Heidegger v kontexte súčasnej doby

Ondrej Hriadel

Hriadel, O.: Heidegger v kontexte súčasnej doby. In: *Ostium*, roč. 16, 2020, č. 3.

Jana Tomašovičová: *O člověku, myslení a technice. Štúdie k dielu Martina Heideggera*. Trnava: UCM 2019, 147 s.

V roku 2019 vydala Jana Tomašovičová monografiu s názvom *O člověku, myslení a technice. Štúdie k dielu Martina Heideggera*. Kniha, štruktúrovaná do šiestich kapitol, sa zameriava na Heideggerovo myslenie, ktoré však nezostáva striktne v ontologickej rovine, ale presahuje aj do oblasti sociálnej filozofie, reflexie techniky či dokonca bioetických problémov dnešnej doby. Čitateľovi sa teda ponúka pohľad na filozofiu, ktorej spektrum záujmu je nezanedbateľne širšie, ako by sa pri kontaktnom čítaní Heideggerových textov mohlo zdať.

V prvej kapitole sa autorka sústreďuje na tému *hermeneutiky fakticity*. Čitateľ sa tu oboznamuje s problematickosťou výkladu pojmov život a životná skúsenosť. Tomašovičová poukazuje na pretrvávajúci výklad životnej skúsenosti ako spredmetňujúcej objektivizácie, ktorej sa snaží Heidegger čeliť. Využíva pritom kombináciu fenomenológie a hermeneutiky, ktorou sa pokúša zachytiť výkon faktického života a sprístupniť žitú skúsenosť. Autorka vysvetľuje, že Heidegger zvolil tento postup z dôvodu, že „fenomenológia nestačí pri odkrývaní faktickej životnej skúsenosti, nakoľko rozpracováva život iba ako objekt nazerania, na rozdiel od hermeneutiky zameriavajúcej sa na porozumenie života z neho samotného“ (s. 15). Dôležitým aspektom prvej kapitoly je samotný výklad pojmu *facticita*. Autorka tomuto termínu venuje značnú pozornosť, čoho pozitívnym dôsledkom je široký prehľad jeho interpretácií.

Obsahom druhej kapitoly je sociálny rozmer fundamentálnej ontológie. V tejto časti sa autorka snaží poukázať na to, že aj keď je Heideggerova filozofia primárne ontologická, jej presah smeruje až k sociálnym vedám. Heideggerovo fundamentálne dielo *Bytie a čas*, zameriavajúce sa na problematiku bytia pobytu, môže vyzerať na prvý pohľad ako ontologické veľdielo s minimom aplikovateľných sociálnych aspektov. Tento skreslený názor však autorka odmieta a ponúka

objasnenie, ktoré čitateľovi rozšíri rozhľad a ozrejní, že prvotná skúsenosť môže byť chybná. Tomašovičová konštruuje svoju analýzu najmä prostredníctvom dvoch argumentov, ktorých charakter je síce fundamentálne ontologický, čo v kontexte Heideggerovej filozofie znamená, že nejde o analýzu skutočného sociálneho kontaktu; na druhej strane však tento pohľad nevyklučuje prítomnosť sociálneho presahu. V prvom argumente autorka rozoberá „redukciu spoločného života na neurčitú formu“ *ono sa* (s. 42). Vymanením sa z tejto neurčitej formy, ktorá predstavuje tlak neautentickej verejnosti, by mal pobyt získať vlastné bytie. Ako však Tomašovičová uvádza, pre mnohých interpretov je i toto Heideggerovo podanie autenticity stále iba neautentickou podobou, z ktorej „nemožno vyťažiť konštruktívne podnety pre výstavbu spoločenských vzťahov a väzieb“ (s. 43). Ďalšie východisko, ktoré autorka použila v tomto argumente, je názor Martina Bubera, podľa ktorého aj otvorenosť voči druhým, respektíve „starostlivosť o druhých v Heideggerovom pobyte stále nie je bytostným vzťahom“ (s. 44). Na základe tohto argumentu možno povedať, že pobyt je v tejto fáze akoby na polceste k vlastnému bytiu, ktorého završenie sa podľa Heideggera uskutočňuje na pozadí konfrontácie s konečnosťou. Tá je zároveň aj druhým argumentom autorky knihy. Stret s konečnosťou zodpovedajúci smrti je finálnym odpútaním sa z neurčitej formy *ono sa*, ktoré „podnecuje pobyt k slobodnému pochopeniu i uznaniu druhých“ (s. 47). Prostredníctvom týchto argumentov nám Tomašovičová ukazuje nevyhnutnosť určitej cesty, ktorá zodpovedá ontologickému výkladu Heideggerovho pobytu. Dovolím si však dodať, že jej znázornenie a prepojenosť predkladaných pohľadov na danú problematiku obsahuje sociálne aspekty aplikovateľné na skutočného človeka vo vzťahu k spoločnosti i k vlastnej temporalite.

Tretia kapitola je venovaná Heideggerovmu pojmu *koexistencie*. Už v úvode sa čitateľovi ozrejmuje nadväzovanie na predchádzajúcu časť knihy o pobyte. V tomto prípade však nejde striktne o monologický rozmer sociálnych aspektov, ale o výklad sociálnych väzieb v spoločenstve širšej skupiny ľudí. Pojem *koexistencie* rozširuje problematiku pobytu podľa autorkiných slov o „vzájomné spolužitie, spolubývanie druhých ako formy konkrétnych sociálnych interakcií“ (s. 56). Na základe uvádzanej interpretácie možno vidieť, že Heideggerova analýza pobytu sa striktne nevzťahuje iba na človeka ako jediného pôvodcu a vykonávateľa vlastného bytia, ale naopak - implikáciou vzťahov s druhými dotvára vlastný pobyt, ktorý sa už vyjadruje pojmom *bytie spolu*. Tomašovičová však nezostáva iba pri jednej konkrétnej definícii koexistencie, prináša i kontext vo forme sociálnych fenoménov (*generácia, spoločenstvo, národ*), ktoré pomáhajú prehĺbiť explanáciu celej problematiky. Pojem *koexistencie* v jej podaní čitateľovi ukazuje, že Heideggerov ontologický rozbor pobytu nie je striktne monologický a vzťah k druhým ako *bytostnému spolu* je dôležitou súčasťou jeho diela, nakoľko by bol takýto prístup v prípade monologickosti iba veľmi ťažko vysvetliteľný.

Témou štvrtej kapitoly je človek a moderná technika. Autorka sa konkrétne v tejto časti zameriava na Heideggerov špecifický prístup k modernej technike, ktorý sa snaží vymaniť spod inštrumentálno-antropologického výkladu a namiesto toho určiť jej bytnosť. Zásadným rozdielom tohto postoja je odklon od bežnej účelovosti a presun k *odkrývaniu*. V prípade modernej techniky však ide o špecifickú formu odkrývania v podobe *vymáhania* prírody, ktorá priamo ovplyvňuje aj samotného človeka. Autorka vysvetľuje, že „človek sa síce na technickom *odkrývaní* podieľa, ale nemá ho vo svojej kompetencii, nakoľko i on sám zapadá do procesu technického *vymáhania*“ (s. 75). V tomto prípade je potrebné oceniť, že Tomašovičová prepája Heideggerov postoj k technike so súčasným problémom biotechnologického vylepšovania, ktoré je síce ľudským výtvorom, no zároveň ho človek často využíva pre vlastné ciele. Záverečné časti kapitoly sú zamerané na pozitívnejší aspekt, prostredníctvom ktorého sa človek môže vyslobodiť z procesu vymáhania. Autorka poukazuje na paradoxný motív skrývajúci sa v pojme *Ge-stell*, ktorého dvojznačnosť na jednej strane človeka vťahuje do nebezpečenstva technického vymáhania, na druhej strane mu zároveň umožňuje zmeniť svoj prístup v prospech ochrany vlastného bytia.

Piata - predposledná kapitola sa zameriava na podoby moderného myslenia. Čitateľ sa v nej

oboznamuje s vývojom myslenia a jeho aspektami. V úvode kapitoly autorka rozoberá rudimentárny základ myslenia, ktorým je podľa „európskej tradície logika“ (s. 97). V súvislosti s logikou a pokusom o vysvetlenie či spredmetnenie sveta sa do popredia dostáva najmä logický princíp dostatočného dôvodu, na základe ktorého je pri explanácii vždy vyžadovaný dôvod, čím sa znateľne zvyšuje zrozumiteľnosť a validita určitého skúmania. Autorka priamo poukazuje na dvojznačnosť medzi princípmi a schopnosťou myslieť patriacej subjektu. Ďalšou dôležitou časťou kapitoly je vzťah subjektu a súcna, na ktorý ponúka autorka dva pohľady. V prvom prípade ide o centrické umiestnenie subjektu, v ktorom sú súcno i jeho atribúty podriadené jeho očakávaniam, potrebám či inej disponibilnosti. Takýto vzťah je v konečnom dôsledku priamym obrazom konzumného človeka, i keď je vyjadrený ontologickým jazykom. Zaujímavejší prístup nachádza Tomašovičová v Heideggerovom termíne *ponechanosti*. Na rozdiel od prvého pohľadu sa súcno dostáva do pozície, v ktorej nie je striktné zviazané so subjektom, ale prichádza do vzťahu so subjektom v neurčitosti, ba dokonca možno povedať v nepoznanosti. Podobne ako aj v predchádzajúcich kapitolách, aj tu prepája Tomašovičová Heideggerovu filozofickú optiku s problémami modernej vedy. Konkrétne sa v tomto bode zameriava na umelé pretváranie alebo vylepšovanie foriem života prostredníctvom syntetickej biológie. Autorka upozorňuje na „moderné“ manipulovanie so životom, ktoré je priamou reflexiou na podobu myslenia centrického subjektu a jeho zaobchádzanie so súcnom iba ako s prostriedkom pre uspokojenie svojich potrieb. Zároveň je potrebné podotknúť, že prekročenie ontologickej roviny sa v tomto prípade stretáva s problémom, na základe ktorého možno vidieť Heideggerovo nadčasové myslenie.

Šiesta – posledná kapitola sa venuje otázke humanizmu v dobe transhumanizmu. Úvodná časť kapitoly sa sústreďuje najmä na určenie podstaty humanizmu, ktorý na základe viacerých interpretácií a filozofických smerov zaoberajúcich sa týmto pojmom často mení svoje esenciálne črty. Medzi najvýraznejšie interpretácie, na ktoré autorka apeluje, patrí humanistický výklad človeka ako špecifického druhu *animal rationale* vyzdvihujúci človeka na základe jeho biologických predispozícií. Čitateľ si však hneď uvedomí, že takýto výklad humanizmu nekorešponduje s Heideggerovou filozofiou. Tomašovičová vysvetľuje, že u Heideggera na „biologickej príbuznosti nezáleží natoľko ako na bytostnej diferencii (človeka a zvieratá), nakoľko bytnosť človeka tvorí jeho vzťah k bytiu“ (s. 123), ktorý zvieratú nie je prístupný. Ešte podstatnejšou Heideggerovou kritikou, ktorá do určitej miery rezonovala aj v predchádzajúcej kapitole (i keď nebola explicitne vyjadrená), je kritika humanizmu ako antropocentrizmu. Centrické umiestnenie človeka je síce pragmatickou črtou ľudského druhu, autorka však upozorňuje na riziká, ktorým môže podľa Heideggera človek podľahnúť tým, že sa „uzavrie v samom sebe“ (s. 124). Riešenie na tento problém nachádza Tomašovičová v Heideggerovom odmietnutí antropocentrizmu. Záverečné stránky kapitoly (aj knihy) patria transhumanistickým víziám, ktoré poukazujú na vylepšenie či zušľachtenie človeka. Autorka v tomto prípade upozorňuje na problém vytrácania sa humánnosti, nakoľko transhumanistické vylepšovanie smeruje aj k invazívnym modifikáciám človeka, ktoré už nezodpovedajú prirodzenému zlepšeniu určitých ľudských zručností.

V závere recenzie chcem dodať, že kniha Jany Tomašovičovej prináša zasvätený pohľad na filozofiu Martina Heideggera, ktorá vyniká svojou nadčasovosťou a nepopierateľným vplyvom na aktuálne filozofické i ľudské problémy. Zároveň je potrebné zdôrazniť, že autorkina interpretácia Heideggerových myšlienok obohacuje rozhlád nielen odborníkovi na danú oblasť filozofie, ale i menej skúsenému čitateľovi. Ocenenie si zaslúži aj autorkina odbornosť, prostredníctvom ktorej prepája nielen ontologické problémy so sociálnymi aspektami, ale aj s aktuálnymi bioetickými otázkami.

Mgr. Ondrej Hriadel

Katedra filozofie a aplikovanej filozofie

Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Nám. J. Herdu 2

917 01 Trnava
e-mail: ondro.hriadel@gmail.com